

Метафорична експансія та її сфери-джерела у політичній комунікації

Дослідження присвячено визначенню сутності метафоричної експансії, її сфер-джерел та сфери-мети у комунікації політиків як мовних особистостей. Вибір теми праці обумовлений загальною комунікативною інтенцією політичних діячів – ефективним публічним мовленням.

Узагальнення теоретичних та методологічних засад дослідження явища метафоризації дає змогу стверджувати, що метафора – це не лише троп, здатний прикрашати мовлення та посилювати емоційну виразність висловлювання, а й конкретний засіб пізнання, структурування та осягнення навколишнього світу.

Теорія політичної метафори певним чином відрізняється від загальної теорії метафори, оскільки в ній метафора виконує дещо інші функції та класифікується не лише за формальними, а й за змістовними ознаками, на підставі виокремлення фреймів та слотів, як невід’ємних складових будь-якої політичної метафори.

В політичній комунікації метафора є не тільки певним інструментом пізнання та творення дійсності, а й виявляється дієвим засобом привернення та утримання уваги, навіювання власних думок та поглядів, переконання та створення необхідного настрою серед широкого загалу.

Ключові слова: політична метафора, політична комунікація, комунікативна інтенція, фігура мовця, метафорична модель, метафорична картина світу, сфера-джерело, сфера-мети, слоти, фрейми.

Постановка наукової проблеми та її значення в загальному вигляді, виявлення її зв’язку з важливими науковими та практичними завданнями.

На початку XXI століття проблематика парадигм мовних засобів, які сприяють створенню такого різновиду як індивідуальне політичне мовлення слугує основою для функціонально-когнітивних досліджень. Вивчення політичної метафори є важливим етапом, оскільки спеціалісти розглядають питання, що стосуються змін у галузі політичної комунікації та зазначають

зростаючу виразність сучасного політичного мовлення. В наш час прагнення до збагачення мови за допомогою різних стилістичних фігур та тропів має неабияке значення: яскравість та несподіваність засобів висловлювання думок, вдала мовна гра, індивідуальність стилю мовця цінується навіть більше ніж політична коректність та зрозумілість

Аналіз останніх досліджень і публікацій змісту тексту. Відомі праці зарубіжних та вітчизняних учених, де зосереджено увагу різним аспектам мовного статусу метафори: концептуальним (Дж. Лакофф, М. Джонсон, О.О. Опаріна), типологічним та соціальним (А.П. Чудінов, Е.В. Будаєв). Крім того, на думку вищезазначених вчених політичний дискурс набуває рис притаманних художньому та розмовному стилям. Постійну увагу вчених-лінгвістів до вивчення метафори як потужного засобу можна пояснити її досить високою частотністю вживання у політичній комунікації, її впливом на думки суспільства та окремих громадян.

Актуальність розвідки визначається спрямуванням сучасних досліджень на систематизацію та комплексний підхід до вивчення, аналізу, розуміння та трактування метафоричної експансії та її сфери-джерела і зумовлена: **по-перше**, зростаючою та всебічною зацікавленістю у дослідженні метафори як частини розумової та мовної сфер людської діяльності та **по-друге**, тим, що застосування метафори у політичній комунікації має ментальний характер та здійснює безпосередній вплив на реципієнта повідомлення.

Об'єктом дослідження є сучасна англomовна метафора у сфері політичної комунікації.

Предметом дослідження виступає перехід метафори зі сфери-джерела до сфери-мети (політичної комунікації), що, насамперед, відбувається через осмислення певного явища в межах іншого – у непритаманному, новому для цього явища контексті.

Мета цієї статті полягає в тому, щоб розкрити природу метафор, які слугують основою для образного перенесення в політичній комунікації. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання наступних завдань:

1. Уточнити визначення терміну «політична метафора»;
2. Схарактеризувати її загальні та специфічні риси;
3. Встановити закономірності метафоричної експансії з різноманітними сферами-джерелами та єдиною сферою-мети – політичною комунікацією.

Матеріалом дослідження слугували роботи зарубіжних та вітчизняних вчених, в яких висвітлено теорію концептуальної метафори та сфери, що підпадають під критерії «джерела»: якими послуговуються мовці задля збагачення та прикрашання свого мовлення (Дж. Лакофф, М. Джонсон, А.П. Чудінов та ін.).

Виклад основного матеріалу

З лінгвістичної точки зору у політичному мовленні використовуються ті ж самі стилістичні засоби, що й у багатьох інших сферах комунікації. Дослідження політичної метафори та опис її конкретних моделей – один з напрямів сучасної політичної лінгвістики, що досить інтенсивно розвивається за теперішніх обставин (зростаючий інтерес широкого загалу до політики, геополітична ситуація у світі, впливовість політиків тощо).

У сучасній англomовній політичній комунікації спостерігається висока частотність використання метафор, і це, перш за все, пояснюється тим, що метафора набула статусу найбільш дієвого засобу в процесі зображення певних політичних концепцій та впливу на політичну свідомість суспільства. Сучасні науковці намагаються якнайповніше визначити функції політичної метафори, окреслити її головні типи та моделі, схарактеризувати закономірності вживання метафоричних висловів у політичній комунікації.

Метафори, що використовуються в обговоренні політичного життя суспільства, все частіше привертають увагу фахівців, які прагнуть з'ясувати, як і чому народжуються ці метафори, якою мірою вони відбивають соціальну психологію, політичні процеси та особисті якості їх учасників. Використання метафор нерідко виявляється для політичної мови вдалим способом непомітно впливати на настрої у суспільстві, представляти нові ідеї і одночасно викликати інтерес до своїх виразів.

Показовим на сьогоднішній день є висновок, що у розширеному (широкому) розумінні термін «метафора» можна застосувати до будь-якого вживання слів з непрямым значенням. Що ж призвело до необхідності осмислення особливого виду метафоричної одиниці – політичної метафори? Цей вид метафоричного найменування вчені виділяють та виокремлюють на підставі того, що метафоричність набула статусу важливої ознаки політичної комунікації: політичні діячі широко використовують вже існуючі лексичні одиниці в новому контексті задля надання образності та мовної естетики виступам та промова. [4, с.637]. Дослідження динаміки моделей політичної метафори – один з напрямів когнітивної лінгвістики, що потужно розвивається.

Сучасна когнітивістика розглядає метафору як спосіб пізнання, структурування та оцінки світу. Використовуючи метафори у процесі комунікації людина прагне змінити мовну картину світу існуючу у свідомості адресата.

Політична комунікація у суспільстві на етапі його швидкої демократизації набуває досить великого значення. Серед її численних компонентів найважливішим, звісно, є мова, аналіз якої надає змогу скласти більш чітке уявлення про розвиток й способи моделювання політичної комунікації в країні та дослідити особливості самої мови як частини політичного дискурсу.

Питання метафоричності у політичному дискурсі є досить актуальним оскільки на сьогодні у політичному мовленні можна виділити два аспекти метафоричної категоризації [4, с.638]. Перший пов'язаний із необхідністю вербальної категоризації нових понять, а наслідком цього процесу стала концептуальна метафора. Вторинні номінації об'єктів та фрагментів дійсності охоплює майже весь спектр політичних реалій.

Когнітивний підхід до аналізу політичної комунікації займає провідне місце в сучасній науці, проте, багато аспектів усе ще залишаються дискусійними. Слід зазначити, що специфіка політичного тексту обумовлює підбір відповідних метафор. У сучасній науці формується уявлення про

політичну метафору як про інструмент для усвідомлення, моделювання та оцінки політичних процесів, як засобів впливу на соціальну свідомість.

На думку науковців-когнітивістів Дж. Лакоффа та М. Джонсона, політичні ідеології будуються за допомогою метафоричних термінів. Політичні метафори, як і інші, можуть приховувати певні аспекти реальності, проте вони є більш значущими в політичній сфері на відміну від інших – «звичайних» метафор, оскільки «стримують наше життя», а інколи й можуть призвести до керування людською свідомістю.

Будь-яка метафора існує не сама по собі, а у певному контексті, тексті, дискурсі. Метафора є зрозумілою для реципієнта лише в тому випадку, якщо він враховує контекст в якому вона вживається. Роль метафори у англomовному політичному дискурсі неможливо недооцінювати: її присутність оживляє офіційний текст і також дозволяє побачити та уявити певний процес, висвітлює саму його сутність, дозволяє краще зрозуміти, оцінити, визначити певні ознаки політичних явищ [1, с.65]. У цьому випадку метафори не є риторичною прикрасою, вони відображають конкретний спосіб сприйняття політичних подій, який впливає на характер відповідних рішень та дій, на засоби ведення політичного діалогу [3, с.33].

Зауважимо, що дослідження особливостей використання метафори є важливим чинником у вивченні впливу певного повідомлення на реципієнта. Її вживання є досить частотним у політичних текстах, де емоційність і впливовість мовлення мають велике значення. Таким чином можна стверджувати, що в політичних текстах функціонує окремий тип метафори – політична, яка і робить мовлення політиків досить яскравим, цікавим і переконливим, дозволяє не лише привернути увагу реципієнта, а й утримати її.

У політичній комунікації метафора використовується на межі індивідуального і загального. Передусім, це пов'язано з тим, що тут переплітаються, з одного боку, політологічна, юридична, економічна лексика і термінологія, а з іншого – експресивна та оцінна лексика текстів, розрахованих на широку аудиторію [5, с.32]. У процесі дослідження характеристик

конкретних метафоричних моделей, науковці дійшли висновку, що задля виконання цього завдання, необхідним є послідовна систематизація метафор в тій чи іншій мові.

Виходячи з вищезазначеного, слід наголосити на тому, що метафорична модель – це схема зв'язку між поняттєвими сферами; ця схема зв'язку складається у свідомості мовців під час процесу пізнання та зіставлення концептів двох різних сфер пізнання і може бути реалізована за допомогою використання метафори.

У бінарній метафоричній моделі розрізняють ментальні сферу-джерело та сферу-мету. Ментальна сфера-джерело слугує для утворення продуктивних метафоричних моделей за допомогою фреймово-слотових операцій.

Фрейм – це структурована репрезентація знань, інформація про певну стереотипну ситуацію та про текст, що її описує. Фрейми складаються зі слотів – елементів певної ситуації, інформації, що є релевантною до фрагменту дійсності, що описується. Першою проблемою, що виникає за спроб систематизації політичних метафор, є вибір основи класифікації. Основою для систематизації може слугувати вихідна поняттєва сфера (сфера-джерело метафоричної експансії) [2, с.134]. Наприклад, «Політика» – сфера-мета, яка притягує метафоричні моделі з різних джерел:

- Політика – це будівля (артефактна метафора);
- Політика – це механізм (артефактна метафора);
- Політика – це живий організм (природоморфна метафора).

При необхідності, задля класифікації метафоричних моделей, можливим є використання не цілої сфери-джерела, а лише її частин – фреймів. Наприклад, у поняттєвій сфері-мети «Політика» можна виділити наступні фрейми: суб'єкти політичної діяльності (політичні лідери, активісти, електорат тощо), політичні організації, політичні інститути (парламент, кабінет міністрів, муніципальні органи влади тощо), політична діяльність, відносини між суб'єктами влади тощо. Беручи до уваги цю основу для класифікації, можна скласти наступний ряд метафоричних моделей [6, с.134-135]:

- Політик – представник тваринного світу (цікавим прикладом слугують метафори, пов’язані з американськими політичними партіями: республіканці – *The Republican Elephants*, демократи – *The Democratic Donkeys*);
- Політик – спортсмен (*leader, outsider, chess player, boxer/prize-fighter*), у цьому фреймі метафора досить яскраво описує манеру та спроможність до дій певної політичної фігури;
- Політик – частина живого організму (*head, heart, hand, eyes*), як і у попередньому випадку, цей фрейм характеризує ступінь спроможності політика до дій, а також те, чим він послуговується при прийнятті рішень (“*head*” характеризує логічні підстави до дій, “*heart*” – людину, що послуговується емоціями під час прийняття рішень тощо);
- Фрейм “*Relations between subjects*” може бути описаний за допомоги сфери-джерела “*War*” – військові дії, боротьба, кампанія; “*Theatre*” – гра, вистава; “*Animal World*” – метафоричне порівняння представників влади з представниками фауни та опис відносин між ними; “*Sport*” – змагання, перемога тощо.

Друга проблема метафоричного моделювання політичної дійсності – визначення поняттєвих сфер: сфери-джерела та сфери-меті метафоричної експансії, та їх предметного складу, що здатні слугувати джерелом або мішенню для метафоричного перенесення [6, с.135-136].

Задля спрощення класифікації було виділено та схарактеризовано чотири широких моделі політичної метафори, що є найтипівішими для сучасної політичної дійсності. Ці моделі надають відносно повне відображення специфіки відповідного розділу [5, с.35].

1. Антропоморфна метафора.

Антропоморфність, тобто надавання неживим предметам властивостей мислячих людських істот, набула широкого застосування у політичному тексті. Згідно з цією метафоричною моделлю, людина виключно за своєю подобою створює та змінює політичну дійсність навколо себе, надає їй характерних рис

живої істоти. Антропоморфна метафора надає змогу представити складні та далекі від буденності політичні явища як прості та відомі для широкого загалу речі. Під час дослідження цього розділу аналізуються концепти, що відносяться до сфер-джерел: *“Anatomy”*, *“Illnesses”*, *“Family”* тощо.

2. Природоморфна метафора.

З далеких/давніх часів жива та нежива природа використовувались людиною як модель, згідно з якою вона уявляла соціальну, і в тому числі політичну реальність, таким чином створюючи мовну картину політичного світу [54, с.136]. Джерелами метафоричної експансії в даному випадку є поняттєві сфери: *“Animal world (Fauna)”*, *“Plant World (Flora)”*, *“Inanimate Nature World”*, тобто політичні реалії усвідомлюються в концептах навколишнього середовища.

3. Соціоморфна метафора.

Різні складові соціальної картини світу постійно взаємодіють між собою у людській свідомості. Саме з цієї причини світ політики постійно метафорично моделюється за зразком інших сфер соціальної діяльності людини. Досліджуваний розділ політичних метафор охоплює такі сфери-джерела: *“Delinquency”*, *“War”*, *“Theatre”*, *“Sport”*.

4. Артефактна метафора.

Однією з найбільш продуктивних метафор у сучасній політичній комунікації є артефактна. Метафора зі сферою-джерелом *“Artefact”* концептуалізує різноманітні соціально-політичні явища й процеси, шляхом звернення до артефактів, тобто предметів та об'єктів, створених людиною [6, с.137]. Людина, що реалізує себе у створених нею артефактах, моделює й політичну сферу, уявляючи її як *“Machinery”*, *“Buildings”*, *“Tools and Instruments”* тощо.

На нашу думку розуміння метафоричної експансії втілюється у ході нашого дослідження і при її реалізації існує певна закономірність використання метафор як психолінгвістичних інструментів. Як видно на *Рис.1* схема метафоричної експансії у графічному зображенні виглядає таким чином:

Рис.1 Схематичне зображення метафоричної експансії

Сфери-джерела політичної метафори:

<p>Антропоморфна метафора (концепти: “Physiology”, “Parts of body”, “Illnesses”, “Family”)</p>	<p>Природоморфна метафора (концепти “Animal world (Fauna)”, “Plant World (Flora)”, “Inanimate Nature World”)</p>
<p><i>figurehead</i> – a leader whose powers are entirely symbolic; <i>the long arm</i> of the law; <i>blindeyes</i> of justice; <i>socialillness</i> – social issues; <i>grandfather</i> clause - that allows a piece of legislation not to apply to something old or incumbent; <i>head</i> of state; <i>brain</i> trust - presidential advisers in 1933-1945.</p>	<p><u><i>Government in the sunshine</i></u> – a government which keeps all its records and documents open and easily accessible by the public; <i>star</i> chamber – a secretive council or other group within a government that possesses the actual power, regardless of the government's overt form; <u><i>sunset</i></u> clause – used to prevent legislation from being permanent; <u><i>dark/blackhorse</i></u> – a candidate who is largely ignored by opponents yet makes significant gains;</p>

	<p><i>sacrificiallamb – a candidate who is put forward to run for office, by his party or others, but who has no chance of winning;</i></p> <p><i>stalkinghorse – a perceived front-runner candidate who unifies his or her opponents, usually within a single political party;</i></p> <p><i>sacredcow – an institution which few dare question, because it is so revered;</i></p> <p><i>dog-whistle politics -also known as the use of code words, is a term for a type of political campaigning or speechmaking which employs coded language;</i></p> <p><i>to change their colours at any time;</i></p> <p><i>lame duck – a politician who has lost an election, or who is serving his last term in an office where the law limits the number of times he may succeed himself, and is simply waiting for his term to expire.</i></p>
<p style="text-align: center;">Соціоморфна метафора (концепти: “<i>Delinquency</i>”, “<i>War</i>”, “<i>Theatre</i>”, “<i>Sport</i>”, “<i>Economics</i>”)</p>	<p style="text-align: center;">Артефактна метафора (до концептів може відноситись все, що створено людиною і зокрема “<i>Machinery</i>”, “<i>Buildings</i>”, “<i>Tools and Instruments</i>”, “<i>Transport</i>”)</p>

<p><i>character</i> <u>assassination</u> –spreading (usually) <i>manufactured stories about a candidate with the intent to destroy his or her reputation in the eyes of the public;</i> <i>trade is war;</i> <i>old war-horse – a veteran, soldier;</i> confront<i>the world's evils;</i> <i>to be in a central stage – to be in a public eye;</i> <i>remain loyal to one's team;</i> <i>civilians are just a spectators;</i> landslide victory – <i>a huge victory for one side;</i> winners – losers; knock-out; to play hardball – <i>to use every means possible to achieve a goal;</i> pull punches – <i>just visible criticism or stay against someone;</i> <i>... no one who fights for this country every has to fight for a job or a roof over their head when they come home.</i></p>	<p><i>Obama has an inner compass that he relies on and that, so far, has served him well.</i> <i>...to tackle problems that George Bushmade far worse...</i> <i>a trigger law – such law which will automatically "spring" into effect once some other variable occurs.</i> third rail – <i>an issue which is so controversial, pursuing it or even attempting to address it could end one's political career.</i></p>
--	---

Виходячи з вищезазначеної класифікації можна зробити висновок, що основою більшості політичних метафор, що виникають у комунікації з певних сфер-джерел метафоричної експансії, є наївне, але не примітивне, світосприйняття, що, у багатьох випадках, базується на асоціаціях та відображає досвід багатьох поколінь і здатні слугувати надійним засобом в процесі пізнання менталітету тієї чи іншої нації.

Важливо підкреслити, що основою кожної поняттєвої сфери є концептуалізація самої людини і знань про навколишній світ, накопичений у процесі когнітивного пізнання та розумової діяльності. Згідно з уявленнями когнітивної лінгвістики, основою явища метафоризації є не пряме значення слів, а концепти, асоціації та існуючі категорії, що склалися у свідомості індивіда. Саме ці концепти і містять уявлення людини про властивості навколишнього середовища.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що політична метафора виникає і сприймається на рівні підсвідомості. Аналіз метафоричних одиниць у політичному дискурсі є надзвичайно важливим та дискусійним питанням, що потребує комплексного підходу.

Досить висока частотність використання цього мовного явища породжує інтерес до його вивчення. В ході аналізу політичної метафори та отриманих результатів вірогідною є можливість наукового доведення того факту, що процес метафоризації як такий, що набув масштабів експансії.

Зроблено спробу висвітлити метафоричну експансію, провести її дослідження, яке, на нашу думку, претендує на певний ступінь глибини, але не може вважатися вичерпним чи остаточним, оскільки, поповнення моделей відбувається безперервно. Як засвідчує аналізований ілюстративний матеріал – це активний процес: у політичній комунікації бере участь значна частина політикуму. Політики вдаються до використання різних метафоричних моделей, які, з їх точки зору, є дієвими засобами впливу. Сучасні політики навіть можуть претендувати на певний ступінь новаторства, оскільки, продукують авторські політичні метафори. Відтак, політична експансія є перспективним напрямком сучасних лінгвістичних студій і потребує подальшого всебічного вивчення.

Джерела та література

1. *Опарина Е.О.* Концептуальна метафора // Метафора в языкe и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 65–78

2. *Переверзев Е.В., Кожемякин Е.А.* Политический дискурс: многопараметральная модель / Е.В. Переверзев, Е.А. Кожемякин // Вестник ВГУ, Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – Белгород, 2008. – №2. – С. 74 – 76.

3. *Телия В.Н.* Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция // Метафора в языке и тексте – М.: Наука, 1988. – С. 26–52.

4. *Чорна О.О.* Особливості функціонування метафори в політичному дискурсі сучасної публіцистики // Філологічні студії / Наук. вісник КНУ. – Т.3. – 2013. – С. 637–643.

5. *Чудинов А.П.* Очерки по современной политической метафорологии: Монография / Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2013. – 176с.

6. *Чудинов А. П.* Политическая лингвистика: Учеб. пособие. – М.: Флинта: Наука, 2007. – 2-е изд., испр. – 256с.

Metaphorical expansion and its source domains in political communication

The article is devoted to determining the nature of metaphorical expansion, its source domains and target domains in the communication of politicians as speech personalities. Subject choice is determined with the main communicative intension of political figures notably effective public appearance.

General conclusion of theoretical and methodological researches gives an explanation of metaphor phenomenon and suggests that the metaphor – is not only a trope, which is able to decorate speech and emphasize its emotional expressiveness, but also a specific way of cognition, arranging and exploration of the surrounding world.

The theory of political metaphors differs from the general theory of metaphor, because it fulfill several different functions and metaphors are classified not only on the basis of formal features, but also on the substantive one, based on the separation of slots and frames, as integral parts of any political metaphors.

Persuasive power is one of political metaphor distinctive features which is used in the process of convincing and assuring voters, followers and supporters of one or

another political party or figure. It is also important to note that political metaphor is not only a tool that makes speech bright, breath-taking and catchy, but also serves as means of controlling the public mood and obtrusion of one's own thoughts and beliefs.

Key words: political metaphor, political communication, communicative intension, speaker, metaphorical model, metaphorical image of the world, source domain, target domain, slots, frames.

Метафорическая экспансия и её сферы-источники в политической коммуникации

Данная статья посвящена определению метафорической экспансии, её сфер-источников и сферы-цели – речи политиков. Выбор темы предопределен основной коммуникативной интенцией политических деятелей – эффективным публичным выступлением.

Обобщение теоретических и методологических основ исследования явления метафоризации позволяет утверждать, что метафора – это не только троп, который способен украшать речь и усиливать эмоциональную выразительность высказывания, но и конкретный способ познания, структурирования и изучения окружающего мира.

Теория политической метафоры определенно отличается от общей теории метафоры, поскольку в ней метафора выполняет несколько иные функции и классифицируется не только по формальным, но и по содержательным признакам, на основании выделения фреймов и слотов, как неотъемлемых составляющих любой политической метафоры.

В политической коммуникации метафора является не только определенным инструментом создания и познания действительности, но и оказывается действенным средством привлечения и удержания внимания, внушения собственных мыслей и взглядов, убеждений и создания необходимого настроения среди общественности.

Ключевые слова: политическая метафора, политическая коммуникация, коммуникативное намерение, фигура говорящего, метафорическая модель, метафорический образ мира, сфера-источник, сфера-цель, слот, фрейм.